

KRITISCHE BESCHOUWINGEN OVER COLLABORATIE - EEN SAMENVATTING

1 BEELDVORMING TEN AANZIEN VAN DE COLLABORATIE IN WOII

1.1 Uit onderzoek, dat ik de afgelopen tien jaar instelde, blijkt dat er sprake is van ongunstige beeldvorming ten aanzien van de Nederlandse nationaal-socialisten. Er hebben veroordelingen en bestraffingen plaats gevonden. Schuld werd daardoor vergolden. Desselnettemin bleef ongunstige beeldvorming voortbestaan. Deze ongunstige beeldvorming straalde uit naar de kinderen van de Nederlandse nationaal-socialisten. Er is in de periode 1945-heden geen enkel beleid ontwikkeld om deze ongunstige beeldvorming te ondervangen.

1.2 Waarover hier gesproken wordt betreft aspecten van menszijn, die gelden voor een aanzienlijk deel van de Nederlandse gemeenschap.

1.3 De categorie mensen waarom het hier gaat (ex-NSB'ers, en ook hun kinderen en zelfs kleinkinderen) omvat circa driekwart miljoen mensen. Aan het eind van de oorlog werden zo'n 100.000 mensen geïnterneerd. Dat betrof vermoedelijk uitsluitend NSB'ers. Die hadden of kregen circa 200.000 à 300.000 kinderen. Die kinderen kregen vermoedelijk ieder weer zo'n 2 à 3 kinderen.

1.4 De verdere familiale bindingen (ouders, broers, zusters, ooms, tantes, neven, nichten) omvatten circa 1 à 2 miljoen mensen. Bij afwezigheid van structureel beleid vingen deze families het grootste deel van de kinderen-van-foute-ouders op.

1.5 De NSB was de eerste belangrijke populistische partij in Nederland en was in de jaren 1930 vertegenwoordigd in het parlement. De NSB'ers hadden het grondwettelijke recht op een eigen mening. Pas waar die mening overschreden werd naar misdadigheid kregen zij een strafrechtelijke positie. Maar, zoals we zullen zien, golden straffen van 5-10 jaar, levenslang en doodstraf maar voor 1% van de totale categorie van 100.000 mensen. De zaken van de lichter bestraffen (circa 23%) hadden voornamelijk betrekking op lager kaderlidmaatschap, colportage en Winterhulp. De NSB was organisatorisch niet betrokken bij deportaties, hoewel de bezetter dat wel gewild had.

1.6 Motief tot het onderzoek: de kinderen-van-foute-ouders zijn in de naoorlogse behandeling van hun ouders ernstig benadeeld. Jan Terlouw (de ex-D66 voorman) heeft zich daarover in zijn 4 mei toespraak 2015 expliciet uitgelaten. Een nevendoeel van het onderzoek is, via ontsluiting van stereotypering, analyse en begrip van de na-oorlogse behandeling van de Nederlandse nationaal-socialisten, duidelijk te maken waarom de kinderen ernstig benadeeld zijn. Kinderrechten werden geschonden. Maar ook werden na WOII de mensenrechten van de foute ouders geschonden.

1.7 Het gaat hier uitdrukkelijk niet om rehabilitatie van het nationaal-socialisme.

1.8 De hier gegeven samenvatting betreft uiteraard niet de veelheid aan gegevens uit het totale onderzoek. Voor geïnteresseerden verwijs ik naar

Kampman (2011 en 2015), te weten *Kritische Beschouwingen over Collaboratie, Van Gorcum Assen* en *De NSB en de NSB'ers*, VU University Press Amsterdam.

2 ONDERZOEK

2.1 Het doel van mijn onderzoek is: sociologisch onderzoek naar attitudes in geschiedschrijving. Ik gebruik daarvoor een ontsluitende tekstkritische methode. Daarnaast betreft het ook een meer structurele en cijfermatige benadering. Het onderzoek naar de onderzoeksindicator kennisonrechtvaardigheid opent de mogelijkheid naar nieuw geschiedkundig inzicht.

2.2 Er zijn twee onderzoeksvragen:

2.2.1 Kan gesproken worden van onjuiste analyse van de maatschappelijke rol en de positie van Nederlanders die voor of tijdens de Tweede Wereldoorlog een politieke keus maakten voor een (Nederlands) fascisme of nationaal-socialisme?

2.2.2 In hoeverre kan in geschiedkundige en aanvullende literatuur in de periode 1945 tot heden gesproken worden van ongunstige stereotypering ten aanzien van zowel de NSB als organisatie als NSB'ers individueel voor, in en na de Tweede Wereldoorlog?

2.3 Het onderzoek toetst voorafgegeven hypothesen (zie de wetmatigheden onder 4.1 die de herformulering zijn van de getoetste hypothesen).

3 THEORIE, ONDERZOEKSBEGRIPPEN EN METHODE

3.1 Begrippen die aan de orde komen zijn: *kennisonrechtvaardigheid* (zie: Epistemic Injustice - Power & the Ethics of Knowing; Miranda Fricker, 2007); *stereotypering* (zie: Larsen, Ommudsen, VanderVeer, 2008); *interorganisatiele ruiltransacties* (zie o.m.: *Vreemde Overheersing - Bezetten en bezetting in sociologisch perspectief*, Lammers, 2005). Ik zal de begrippen toelichten:

3.1.1 De onderzoeks-indicator kennisonrechtvaardigheid: In onder meer informatie en opvoeding kan een onbillijke beeldvorming worden doorgegeven (denk bijvoorbeeld aan de beeldvorming zoals die lang bestaan heeft over de deelname van vrouwen aan wiskunde-onderwijs). Men kan hier spreken van kennisonrechtvaardigheid, waarbij onderscheid te maken is tussen *getuigende* kennis-onrechtvaardigheid die in het taalgebruik te voorschijn komt, en *hermeneutische* kennisonrechtvaardigheid die in de constructie van samenlevingsverbanden tot uitdrukking komt, zonder dat de ervaring verwoord wordt of kan worden (er bestaan daar dan nog geen begrippen voor).

3.1.2: Stereotypering: hier gebruikt in de zin van rigide ongunstige beeldvorming.

3.1.3: Interorganisatiele ruiltransacties: De Nederlandse socioloog C.J.Lammers gebruikt deze term voor de vanzelfsprekende manier waarop tussen bezetters en overwonnenen communicaties ontstaan.

3.2 Onderzoeksmateriaal: prominente publicaties (historisch, sociologisch,

literair; b.v. De Jong, Presser, Romijn, J.B.Charles, enz.) over de collaboratie in WOII. Totaal werden ongeveer 40 publicaties onderzocht.

3.3 Kennisonrechtvaardigheid kan uitgewerkt worden naar meerdere mechanismen van stereotypering. Het onderzoeksmateriaal is op deze mechanismen onderzocht:

- * Niet-kwantificeerbare grootheden (uitspraken als “sommige”, “enkele”, “veel” die zonder specifieke cijfermatige aanduiding betekenisloos zijn, maar in het onderzoeksmateriaal een ponerende rol krijgen)
- * Niet-getalsmatige pseudo-statistiek (riskante inschattingen die tot stellige oordelen leiden)
- * Verworpen, maar toch gepubliceerde toetsingen
- * Onjuist verwerkte bronnen
- * Meer beschuldiging dan uit de bronnen afleidbaar is
- * Onkritische recursiviteit (zonder kritische studie verwijzen naar vroegere geschiedschrijving)
- * Deel-geheel-conversie (daden van enkelen worden toegeschreven aan totale sociale categorieën)
- * Omdraaiing van perspectief (daden waarvoor primair de Duitse bezetter verantwoordelijk was, worden toegeschreven aan de NSB of aan vermeende NSB-organisaties)
- * Afwezigheid van een plausibele en verklarende context
- * Anders

4 RESULTAAT VAN HET ONDERZOEK

4.1 De onderzoeksvragen betroffen in het kort: “onjuiste analyse van de maatschappelijke rol en de positie van foute Nederlanders?” en “ongunstige stereotypering ten aanzien van zowel de NSB als organisatie als NSB’ers individueel?”.

De toetsing van de drie onderzoekshypothesen leverde drie plausibele wetmatigheden op:

wetmatigheid 1: *Het rechtsoordeel en de schuld van de zware veroordelingsgevallen in de Bijzondere Rechtspleging is maatschappelijk geprojecteerd op de totale sociale categorie Nederlandse nationaal-socialisten.*

wetmatigheid 2: *Deze projectie bestaat uit toewijzing van racisme (antisemitisme), hulp bij deportatie en genocide aan de totale sociale categorie Nederlandse nationaal-socialisten.*

wetmatigheid 3: *Deze projectie wordt gekenmerkt door stereotypering.*

De toenemende zwaarte van de veroordelingen correspondeert vermoedelijk met deelname aan fracties binnen de NSB. Dit betreft de Mussert-meerderheidsfractie (circa 92%) die een gematigder positie had en op Nederland georiënteerd was, en de Nederlandse SS-fractie (minderheid; circa 8%) die op Hitler-Duitsland georiënteerd was (zie thema’s: 5.6 Ontsluiting van de fractievorming).

4.2 De maatschappelijke uitgebreidheid van de wetmatigheden wordt bepaald door de maatschappelijke rol van het onderzoeksmateriaal: het gaat bij het gekozen onderzoeksmateriaal om in het algemeen positief gerecenseerde geschiedkundige, sociologische, essayistische en literaire werken. In de vorm van (enkele) proefschriften zijn ze toegelaten tot het wetenschappelijke circuit. Van enige vorm van onthulling van kennisonrechtvaardigheid of van stereotypering ten aanzien van de Nederlandse nationaal-socialisten is geen sprake geweest. Voor de Nederlandse samenleving in het algemeen kan daarom besloten worden tot het functioneren van de drie wetmatigheden. Er is in Nederland sprake van structurele kennisonrechtvaardigheid en van stereotypering ten aanzien van NSB en NSB'ers. In de afgelopen halve eeuw is er geen sprake geweest van wijziging van de gangbare opvattingen op dit specifieke gebied. In termen van Fricker betreft het zowel getuigende als hermeneutische kennisonrechtvaardigheid. Het onderzoek *kritische beschouwingen over collaboratie* wijst in de richting van een genuanceerder visie op NSB en NSB'ers dan tot nu toe het geval is geweest in de Nederlandse geschiedschrijving.

4.3 De ontsluiting van kennisonrechtvaardigheid leidt ook tot nieuwe inhoudelijke geschiedkundige *veronderstellingen*: de navolgende tendensen in en ten aanzien van het optreden van de Mussert-meerderheidsfractie kunnen geconstateerd worden:

4.3.1 Het gebruikte geweld van de Weer-Afdelingen (WA) van de NSB was niet structureel maar incidenteel en kleinschalig.

4.3.2 Het antisemitisme van de NSB was gematigd (“sterk getemperd”). Het was niet gericht op vernietiging.

4.3.3 Er was sprake van integriteit en ethiek in het politieke denkkader van Mussert en de NSB.

4.3.4 Er is sprake van pogingen tot interorganisationele ruiltransacties met de bezetter, die door de opstelling van de bezetter niet werden gehonoreerd, maar veelal in zijn tegendeel werden omgedraaid.

4.3.5 Er is structureel sprake van aanvaardbaar gedrag bij de NSB-burgemeesters.

4.3.6 De op de Nederlandse nationaal-socialisten toegepaste Bijzondere Rechtspleging werd gekenmerkt door een beperkt rechtsgevoel en door een beperkte behoefte aan rechtsvinding.

5 ENKELE THEMA'S

Ik laat nu enkele thema's uit het onderzoek volgen:

5.1 Scheldwoord

5.2 Getuigende kennisonrechtvaardigheid / Charles

5.3 Onkritische recursiviteit / Damsma

5.4 Meer beschuldiging dan uit de bronnen afleidbaar is / Croes/Tammes

5.5 Meer beschuldiging dan uit de bronnen afleidbaar is / WA

5.6 Ontsluiting van de fractievorming in de NSB

5.7 Ontsluiting van de aantallen betreffende internering en bestraffing

ad 5.1: Scheldwoord

Het is niet ongebruikelijk dat de naam NSB of NSB'ers in Nederland gebruikt wordt ten aanzien van iets wat heel slecht is. Het is een scheldwoord geworden. Ter illustratie: op 27 april 2005 werd in RTL-Boulevard het gerucht bevestigd dat Jack Spijkerman van de VARA naar TALPA (commerciële zender) wilde. Hij zou een sportprogramma gaan presenteren. Jack Spijkerman werd in *De Volkskrant* van 8 oktober 2005 geciteerd: "Ik ben ongelooflijk aangepakt, alsof ik een NSB'er was geworden." Ter illustratie: De Turks-Nederlandse columniste Ebru Umar die recent in Turkije werd vastgehouden vanwege mogelijke belediging van Erdogan, stelde dat Erdogan zich als een NSB'er gedroeg (Teletekst).

ad 5.2: Getuigende kennisonrechtvaardigheid. / J.B.Charles (pseudoniem van W.H.Nagel, hoogleraar strafrecht Leiden; 1910-1983)

J.B. Charles. Volg het spoor terug, pagina 31 (1953, 1984):

"Ik herinner mij, dat ik in de eerste oorlogsjaren met F. naar Den Doolaard (radiuitzendingen uit Londen) geluisterd had, en dat wij daarna van het luisteradres weer naar huis wandelden. Op een gegeven ogenblik liep een nsb-er voor ons; een arrogante vent, die nog nooit had willen deugen, zoals de buurt het noemde, en die op straat het door de leider voorgeschreven nummertje 'strijden' weggaf: de mensen maar fier aankijken als ze je niet groeten, en goed horen of ze ook iets durven mompelen. Het ongeluk liep met zijn dochtertje van drie of vier jaar. F. zei toen, onder de indruk van de verboden radio: 'Toch ook een beetje een rotgedachte, dat dat arme kind straks bij onze bevrijding geen vader meer hebben zal...' Ik beaamde het. Wij zagen de man niet meer, die in de buurt zijn uurtje liep te 'strijden', maar we zagen slechts het kind alleen overblijven, en deze oorlog, ons aangedaan, drukte ons daardoor nog te meer. Ik herinner mij dit heel goed toen F. later door de politieke delinkwenten vermoord was en bedenk nu, dat 'het ongeluk' nog wèl leeft, en hoe fier!"

Deze tekst geeft een indicatie van de manier waarop J.B. Charles invloed uitgeoefend heeft op het ontstaan van structureel stereotyperend denken. Je ziet hier dat Charles vooroordelen heeft, die hij op alles wat 'fout' was geweest van toepassing maakte. Hoe kon hij weten dat dit 'ongeluk' het door de leider voorgeschreven nummertje 'strijden' weggaf? Ook heeft hij niet onderzocht of de bewuste NSB'er mensen had verraden, vermoord of laten vermoorden. Ook onderzocht hij niet of de 'politieke delinkwenten' in het algemeen mensen vermoord hebben.

(Kampman 2011, p. 22/23, hoofdstuk 2)

ad 5.3: Onkritische recursiviteit / Damsma

J.M.Damsma. Nazis in the Netherlands: a social history of national socialist collaborators, 1940-1945 (proefschrift). (2013):

Onkritische recursiviteit:

Het antisemitisme van de NSB komt bij Damsma uitgebreid maar

ongenuanceerd aan de orde. Zij gaat er van uit dat de NSB een rabiaat antisemitische organisatie was. Zij baseert zich daarbij echter voornamelijk op niet-Nederlandse literatuur, die veelal geen verwijzingen naar de Nederlandse situatie bevat.

Damsma verwijst wel naar één belangrijke Nederlandse bron: *Het nationaal-socialisme in Nederland - voorgeschiedenis, ontstaan en ontwikkeling*; A.A. de Jonge, 1968.

De Jonge stelt dat de zogenoemde “Brochure V” van de NSB in 1936 duidelijk maakt dat de NSB Hitler niet volgde. De Jonge stelt vast dat de NSB koos voor een “sterk getemperde” rassenopvatting (De Jonge p. 109). De Jonge vermeldt ook een kritische verklaring van Mussert op 22 oktober 1938 naar aanleiding van Kristallnacht waaruit blijkt dat Mussert bezwaar had tegen dit Duitse optreden (De Jonge p. 137). Beide uitspraken kunnen we beschouwen als opvattingen van Mussert met een ethisch karakter.

De Jonge meent echter dat de NSB nu “...nog niet geheel...” met Hitlers leer meeging. Hij suggereert met dit “...nog niet geheel...”, dat dit later tijdens de bezetting wel het geval geweest zou zijn.

Damsma, die A.A. de Jonge citeert, zou als ze kritisch was geweest gezien moeten hebben dat de Jonge iets suggereert wat hij niet waarmaakt. Ze negeert die opvattingen, terwijl deze in feite positief voor de NSB uitvallen.

Wat hiermee onderbelicht blijft is echter dat de NSB tijdens de bezetting als organisatie niet betrokken was bij deportaties, terwijl de bezetter dat wel gewild had.

(Kampman 2015 p. 133 e.v., Hoofdstuk 8.

ad 5.4: Meer beschuldiging dan uit de bronnen afleidbaar is / Croes&Tammes

M. Croes & P. Tammes. Een onderzoek naar de overlevingskansen van joden in de Nederlandse gemeenten 1940-1945 (2004):

Een uitkomst van het onderzoek van Croes&Tammes is dat het op de NSB uitgebrachte percentage stemmen bij de verkiezingen van 1939 geen significant negatief verband blijkt te hebben met de overlevingskans van joden in de periode 1940-1945.

Dit wil zeggen dat als in een gemeente meer aanhangers van de NSB woonden, dit niet betekende dat er minder joden overleefden.

De onderzoekers geven niet aan of dit voor de verkiezingen van 1935 wel het geval was. Omdat ze het niet noemen ga ik er vanuit dat ook voor 1935 geen significant verband bestond met de overlevingskans van joden in de periode 1940-1945.

Desalniettemin negeren Croes&Tammes dit essentiële gegeven in hun eindconclusies, terwijl het vermoedelijk aangeeft, dat de achterban van de NSB structureel niet gericht was op deportatie van joden. De kans is groot dat dit ook gold voor de periode 1940-1945.

(Kampman 2011 p. 123/124, hoofdstuk 14)

ad 5.5: Meer beschuldiging dan uit de bronnen afleidbaar is / WA

De WA (Weerafdeling van de NSB) was al vroeg opgericht naar het model van het Italiaanse fascisme en van het Duitse nationaalsocialisme. Het zou een paramilitaire organisatie gaan vormen. Mussert was hier organisatorisch bij betrokken, maar NSB en WA waren twee afzonderlijke organisaties. In 1933 kwam er van de kant van de Nederlandse regering een uniform- en een marsverbod en ook mochten militairen en ambtenaren geen lid van beide organisaties zijn. Betrokkenheid bij acties en vechtpartijen van de WA in de jaren 1930 is gering (een niet-kwantificeerbare grootte bij afwezigheid van nauwkeurige bronnen) en incidenteel. De Duitse bezetter hief in 1940 de verboden weer op. Volgens De Jong (*Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog*) is er weinig concreets bekend over de daden van de WA. Toch kan uit het cijfermateriaal van De Jong en Romijn afgeleid worden dat er geen sprake was van een massaal terroristisch optreden van de WA. Dit in tegenstelling tot de door hen en algemeen aangenomen these.

5.6 Ontsluiting van de fractievorming in de NSB

Gedurende de jaren 1930, na de terugkeer van Rost van Tonningen uit Duitsland, begon zich fractievorming in de NSB af te tekenen. Het betrof een meer op Nederland en een meer op Hitler-Duitsland georiënteerde stroming. Mussert behield de voornamelijk op Nederland gerichte stroming (circa 92%). Aan het begin van de bezetting plantte de bezetter een “Nederlandse SS” in de NSB, tegen de wil van Mussert. Doel was de NSB over te nemen. Deze Nederlandse-SS trok de Duits-georiënteerde fractie uit de jaren 1930 aan. Deze omvatte (inclusief sympathisanten) circa 8% van de leden van de NSB. Deze fractievorming is het politieke landschap van de NSB blijven beïnvloeden.

ad 5.7: Ontsluiting van de aantallen betreffende internering en bestraffing

Er bestaat weinig kennis over de “Guantanamo Bay”-achtige situatie die na september 1944 / mei 1945 in Nederland heeft bestaan. Dit gebrek aan kennis is een onderdeel van de beeldvorming. Een analyse van die beeldvorming heeft ook een ontsluiting van de cijfers betreffende internering en bestraffing nodig.

Door de regering-in-ballingschap in Londen werd een bijzonder tuchtrecht voorbereid, dat na de bevrijding werd ingevoerd. Dit recht had terugwerkende kracht, en was daarmee in feite ongrondwettig.

In de periode september 1944 tot zomer 1945 werden circa 100.000 NSB'ers geïnterneerd. Aanvankelijk waren er circa 125.000 tot 150.000 geïnterneerden. Vermoedelijk bleven alleen de NSB'ers over. Belinfante (1978) vermeldt drie tabellen (pps 508-512) die de rijksoverheid in de jaren 1950 produceerde ten aanzien van de bestraffingen en vrijlatingen. De tabellen onderscheiden tussen lidmaatschap van de NSB en vreemde krijgsdienst. Ten aanzien van de bestraffing worden alleen de aantallen en de duur van de straffen vermeld. Over de specifieke veroordelingsgronden is weinig bekend.

De aanvankelijke toestand en behandeling van de na de Tweede Wereldoorlog geïnterneerde collaborateurs is beschreven als: wantoestanden; pesterijen; mishandeling; onder erbarmelijke omstandigheden te zijn opgesloten; mensonterende omstandigheden; chaotische taferelen van mishandelingen en volksgerichten; wraakzucht en willekeur; er kwamen mensen om het leven (bronnen: De Jong, Belinfante, Romijn, Grevers, Groen, Diederichs, Van der Vaart Smit, Eefting, Bothof). Naast deze misdaden waren er echter ook juridische onaanvaardbaarheden, zoals de confiscatie van woningen, beëindigen van huur van woningen, en confiscatie van boedels voorafgaand aan enige berechting; het scheiden van kinderen en ouders. Alle kinderen-van-foute-ouders hebben de gevolgen van deze schendingen van mensenrechten ervaren. Bij het in detentie nemen van de volwassen NSB-leden, werden kinderen tijdens de arrestaties zonder toezicht achtergelaten. Circa 30.000 kinderen kwamen in kindertehuizen terecht en er zijn ook kinderen overleden. De overige van de totaal vermoedelijk 200.000 à 300.000 kinderen werden voornamelijk dor familie opgevangen. Van Liempt (2009), Groen (2009) en Van der Heijden (2012) beschrijven de aanvankelijke omstandigheden als "schendingen van mensenrechten".

De navolgende aantallen zijn berekend op basis van de in de overheidstabellen genoemde getallen (zie daarvoor hoofdstuk 6 van Kampman, 2011 over Belinfante). Het betreft niet-toetsbare, maar desalniettemin plausibele hypothesen.

In de zomer van 1946 zijn er circa 77.477 niet-berechte lichte gevallen, op vrije voeten gesteld.

Vervolgens zijn er circa 15.568 door tribunalen (Bijzondere Rechtspleging) veroordeelde lichte gevallen: vermoedelijk betrof het voornamelijk lagere kaderfuncties, Winterhulp en colportage. In het algemeen werden deze gevallen veroordeeld voor de tijd van het voorarrest. Er was in het algemeen geen mogelijkheid tot beroep. Het betreft daden die vanuit een algemeen rechtsdenken in Nederland niet veroordeelbaar zijn.

Daarnaast zijn er circa 10.089 gevallen uit "vreemde krijgsdienst". Zij zijn veroordeeld door tribunalen en bijzondere gerechtshoven. Ongeveer 23.000 personen gingen in Duitse militaire dienst. Ongeveer 50% van deze mensen

was nationaal-socialist. Het bestrijden van werkloosheid vormde vaak een belangrijk motief. Ik benoem de veroordelingen voor “vreemde krijgsdienst” als licht, omdat deze gevallen niet zijn beoordeeld op oorlogsmisdaden of misdaden tegen de menselijkheid.

Gesommeerd komen we uit op $(77.477 + 15.568 + 10.089=)$ circa 103.134. Dit is het totaal aantal lichte gevallen (veroordeeld en niet veroordeeld). Het aantal van 103.134 personen is meer dan het aantal mensen dat in oktober 1945 in de interneringskampen aanwezig was (96.044). Door vernietiging van bronnen inzake de interneringskampen (Belinfante p. 12 en 14) en de beperkte verslaglegging van de kant van de Nederlandse overheid kunnen we niet met exactheid aangeven om hoeveel mensen het gaat en in welke mate zij bestraft zijn.

Straffen van 5 tot 10 jaar, levenslang en doodstraf vielen toe aan circa 1% van de totale Nederlandse nationaal-socialistische populatie. Te denken valt daarbij aan: hoger kaderlidmaatschap van Nederlandse nationaal-socialistische organisaties; landverraad (waarbij aangetekend moet worden dat tijdens de bezetting de Nederlandse Staat feitelijk niet meer bestond; onder deze omstandigheden kan dit eigenlijk geen landverraad genoemd worden). De uiterste strafmaat viel toe aan een zeer gering promillage.

Tot de genoemde 1% wordt ook gerekend deelname aan organisaties van de bezetter; deelname aan het tot stand brengen van deportaties; verklikken of verraden van joden en onderduikers; overige misdaden tegen de menselijkheid. In de thans gevestigde beeldvorming in Nederland ten aanzien van de NSB heeft het idee postgevat dat deze misdaden uitgevoerd werden onder het gezag van de NSB. Dat is een onjuiste opvatting die niet door bronnen wordt bevestigd. Voor zover deze daden in opdracht werden uitgevoerd betreft het opdracht vanuit ordeinstututen van de bezetter (de SD bijvoorbeeld).

Op basis van deze data kan ervan uitgegaan worden dat circa 99% van de Nederlandse nationaal-socialisten als licht geval (veroordeeld en niet veroordeeld) voorafgaand aan 1 januari 1948 gefaseerd vrij kwam. Zoals we hier zien is de Nederlandse collaboratie in de Tweede Wereldoorlog slechts voor een gering promillage verbonden met misdaad, oorlogsmisdaad of misdaad tegen de menselijkheid. Het plegen van dergelijke misdaden hing niet noodzakelijk samen met de politieke visie van de Nederlandse nationaal-socialisten. De veroordeling van de top van de NSB is voor een belangrijk deel te begrijpen tegen de achtergrond van de bevrijdingsemoties na een langdurige bezetting. De invoering van de doodstraf was ongrondwettig. De ongelijkheid in de behandeling van collaboratie (Frederiks' collaboratie inzake de ariërverklaring; collaboratie van het bedrijfsleven - versus Mussert) is evident.

ONDERZOEKSLITERATUUR

- * Belinfante, A.D. (1978), In plaats van bijtjesdag (De geschiedenis van de Bijzondere Rechtspleging na de Tweede Wereldoorlog), Assen, Koninklijke Van Gorcum
- * Belinfante, A.D. (2006), In plaats van bijtjesdag (De geschiedenis van de Bijzondere Rechtspleging na de Tweede Wereldoorlog), Amsterdam, Amsterdam Academic Archive
- * Berg, Y. van den (2013), De viool van mijn moeder, Sijthof
- * Berkel, B. van (2013), Tobie Goedewaagen (1895-1980) (Een onverbetterlijke nationaal-socialist), Amsterdam, De Bezige Bij
- * Boom, B. van der (2012), 'Wij weten niets van hun lot' (Gewone Nederlanders en de Holocaust), Amsterdam, uitgeverij Boom
- * Charles, J.B. (2006), Volg het spoor terug, Amsterdam; 1953, 1984, [tekst vergeleken met www.dbnl.nl], Amsterdam, De Bezige Bij
- * Croes, M. (2001), De jodenvervolging in Utrecht, in: Wat toeval leek te zijn maar niet was; onder red. van H. Flap en M. Croes, Amsterdam, Het Spinhuis
- * Croes, M., & P. Tammes (2004), 'Gif laten wij niet voortbestaan'. Een onderzoek naar de overlevingskansen van joden in de Nederlandse gemeenten 1940-1945, Amsterdam, Aksant
- * Damsma, J.M.; Nazis in the Netherlands: a social history of national socialist collaborators, 1940-1945; 2013; dissertatie; Universiteit van Amsterdam; file ID 489991
- * Damsma, J. en E. Schumacher (2009), "De strijd om Amsterdam", in: Bijdragen en Mededelingen betreffende de Geschiedenis der Nederlanden 124-3, pp. 329-348
- * Damsma, J. en E. Schumacher (2010), Hier woont een NSB'er (Nationaal-socialisten in bezet Amsterdam), Amsterdam: Boom
- * Davies, P. (2004), Dangerous liaisons: collaboration and World War II, Harlowe, Pearson Education Limited
- * Drion, B. (z.j.), Porselein (Roman over een verzwegen oorlogsverleden), Uitgeverij Marmer
- * Flap, H. en M. Croes (2001), Wat toeval leek te zijn maar niet was (jodenvervolging in Nederland), Amsterdam, Het Spinhuis
- * Gans, E.E. (2010), Iedereen een beetje slachtoffer, iedereen een beetje dader, De Groene Amsterdammer, 28-01-2010, pp. 22-29
- * Grevers, H. (2013), Van landverraders tot goede vaderlanders - de opsluiting van collaborateurs in Nederland en België, 1944-1950, Amsterdam, Balans
- * Groen, K. (1974), Landverraders; wat deden we met ze?, Baarn, Anthos Boeken
- * Groen, K. (1984), Landverraad; de berechting van collaborateurs in Nederland, Weesp, Unieboek
- * Groen, K. (2009), Fout en niet goed: de vervolging van collaboratie en verraad na de Tweede Wereldoorlog, Hilversum, Schuyt & Co / Just Publishers
- * Heijden, C. van der (2001), Grijs verleden: Nederland en de Tweede Wereldoorlog, Amsterdam, Uitgeverij Contact
- * Heijden, C. van der (2006), Joodse NSB'ers, Utrecht, Begijnkade 18

- * Heijden, C van der (2009), Moordenaars onder ons, De Groene Amsterdammer 27-11-2009
- * Heijden, C. van der (2011), Dat nooit meer (De nasleep van de Tweede Wereldoorlog in Nederland), Amsterdam, Uitgeverij Contact
- * Heijden, C. van der (2012), De Zwarte Canon (pleidooi voor een eerlijke geschiedschrijving); Groene Amsterdammer 8-3-2012; p. 22
- * Hirschfeld, G. (1988), Nazi rule and Dutch collaboration: the Netherlands under German occupation 1040-1945, Oxford, Berg
- * Hofman, J. (1981), De collaborateur: een sociaal-psychologisch onderzoek naar misdadig gedrag in dienst van de Duitse bezetter, proefschrift, Amsterdam, Boom
- * Jong. L. de (1969 - 1994), Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog, 14 dln., Den Haag, Staatsuitgeverij
- * Jonge, A.A. De (1968), Het nationaal-socialisme in Nederland - voorgeschiedenis, ontstaan en ontwikkeling, Den Haag
- * Kallis, A. ed. (2003), The Fascism Reader; ISBN 0-415-24359-9
- * Kallis, A. (2009), Genocide and Fascism - The Elimination Drive in Fascist Europe, ISBN 978-0-415-33960-5
- * Koonz, C (2003), The Nazi Conscience, Cambridge.
- * Kornmehl, A. (2013), Wat ik moest verzwijgen; uitg. Cossee.
- * Kromhout, B. (2012), De Voorman (Henk Feldmeijer en de Nederlandse SS), Amsterdam, Atlas Contact
- * Kromhout, B. (2016), Fout 1940-1945, Uitgeverij Veen Media, Amsterdam
- * Lammers, C.J. (1994), Collaboreren op niveau: een vergelijkende studie van Duitse bezettingsregimes gedurende de Tweede Wereldoorlog, in: Mens En Maatschappij (1994/4)
- * Lammers, C.J. (2005), Vreemde Overheersing (Bezetten en bezetting in sociologisch perspectief), Amsterdam, Uitgeverij Prometheus
- * Liempt, A. van (2002), Koggeld, Amsterdam, Uitgeverij Maarten Muntinga bv
- * Liempt, A. van en Jan Kompagnie (2011), Jodenjacht (de onthutsende rol van de Nederlandse politie in de Tweede Wereldoorlog), Amsterdam, Uitgeverij Balans
- * Matthée, Z. (z..j.), Verzwegen Levens (Vrouwen uit een fout gezin), Uitgeverij Conserve
- * Neitzel, S. en H. Welzer (2012), Soldaten (Over vechten, doden en sterven), Amsterdam, Ambo
- * Pollmann, T. (2012), Mussert & co (de NSB-leider en zijn vertrouwelingen), Amsterdam, Boom
- * Presser, J. (1977), Ondergang (De vervolging en verdelging van het Nederlandse Jodendom 1940-1945), 2 dln., 1965, 1977, 's Gravenhage, Staatsuitgeverij
- * Romijn, P. (1989), Snel, streng en rechtvaardig (Politiek beleid inzake de bestraffing en reclassering van 'foute' Nederlanders - 1945-1955, Zeist, De Haan
- * Romijn, P. (2006), Burgemeesters in oorlogstijd: besturen onder Duitse bezetting, Amsterdam, Balans

- * Sannes, H.W.M. (1946), *Onze Joden en Duitsland's greep naar de wereldmacht*, Amsterdam, Holland Uitgeversmaatschappij
- * Slaa, R. te, en E. Klijn (2009), *De NSB (Ontstaan en opkomst van de Nationaal-socialistische Beweging, 1931-1935)*, Amsterdam, Boom
- * Stadtman, W. (2016), *Op voet van oorlog - Een Familiegiedenis*, Uitgeverij Atlas Contact, Amsterdam/Antwerpen
- * Swaan, A. de (2014), *Compartimenten van vernietiging - Over genocidale regimes en hun daders*, Amsterdam, Prometheus - Bert Bakker
- * Tames, I (2009), *Besmette jeugd (Kinderen van NSB'ers na de oorlog)*, Amsterdam, Balans
- * Ultee, W., en R. Luijkx (2001), *De NSB als een massa agressief tuig?: artikelen over joden in het Nationale Dagblad 17-5-1940 tot 5-9-1944*, in: H. Flap en M. Croes; *Wat toeval leek te zijn maar niet was*, Amsterdam, Het Spinhuis
- * Warmbrunn, W. (1963), *The Dutch under German occupation, 1940-1945*, Stanford, Stanford University Press
- * Wielek, H. (1947) *De oorlog die Hitler won*; Amsterdam, Amsterdamsche Boek- en Courantmij N.V.
- * Withuis, J. (2010), *Weest manlijk, zijt sterk*, Amsterdam, De Bezige Bij
- * Zee, S. van der (2010), *Vogelvrij*, Amsterdam, De Bezige Bij

AANVULLENDE LITERATUUR:

- * Badings, H. (1936), *De hedendaagsche Nederlandsche muziek*, Amsterdam: Bigot & van Rossum
- * Berger, P.L. en T. Luckmann (1966) *The Social Construction of reality - A treatise in the sociology of knowledge*, New York, Anchor Books
- * Blom, J.C.H. (1983), *In de ban van goed en fout, inaugurele rede*
- * Boom, B. van der (2012), *'Wij weten niets van hun lot' (Gewone Nederlanders en de Holocaust)*, Amsterdam, Boom
- * Bothof, G. (2012), *Een waterkoning in woelig water - Leven engoed van Ir. Jan Homan van der Heide*, in: *Nieuwsbrief Historische Vereniging Dorp Diepenveen en Omgeving No. 27*, p. 5-7
- * Bothof, G. (2013), *F.L.Rambonnet - Een collaborateur in Deventer en zijn vervolging in 1945*, in: *Deventer Jaarboek 2013* p. 51-67, Historische Vereniging Deventer, ISBN 978-90-79701-28-5
- * Broek, R.van den (2010), *Guantánamo in Nederland - Een blinde vlek in ons geschiedenisonderwijs*, in: *KLEIO-3*, pp. 12-13
- * Broekmeyer, M. (2006), *Bedrogen bedriegers - Stalin contra Hilter*, Amsterdam, Mets & Schilt
- * Diederichs, M. (2006), *Wie geschoren wordt moet stil zitten: de omgang van Nederlandse meisjes met Duitse militairen*, Amsterdam, Boom
- * Ebberink, J.L.M., (2015), *Interview met Dick Kampman*, Groningen
- * Eefting, H. (2007), *De Bijzondere Rechtspleging 1944-1952 (Rampzalige gevolgen voor politieke delinquenten en collaborateurs)*, Soesterberg, Aspekt
- * Fricker, M (2007), *Epistemic Injustice (Power and the Ethics of Knowing)*, Oxford, University Press

- * Groeneveld, G. (2005), Anton Mussert: Nagelaten Bekentenissen, Verantwoording en celbrieven van de N.S.B.-leider, Nijmegen, VanTilt
- * Gurvitch, G. (1963), La vocation actuelle de la sociologie, Parijs: Presse Universitaire de France
- * Havenaar, R. (1983), De NSB tussen nationalisme en 'volkse' solidariteit (De vooroorlogse ideologie van de Nationaal Socialistische Beweging in Nederland), Den Haag
- * Hazeu, W. (2005), Vestdijk een biografie, Amsterdam, De Bezige Bij
- * Jong, L. de (1953), De Duitse vijfde colonne in de Tweede Wereldoorlog, Arnhem
- * Jonge, A.A. De (1968), Het nationaal-socialisme in Nederland - voorgeschiedenis, ontstaan en ontwikkeling, Den Haag
- * Kampman, D. (2011) Kritische Beschouwingen over Collaboratie - Stereotypering van de NSB; Koninklijke Van Gorcum, Assen
- * Kampman, D. (2015) De NSB en de NSB'ers - Kennisonrechtvaardigheid en stereotypering; VU University Press, Amsterdam
- * Kok, R. (1988), Max Blokzijl (Stem van het nationaal-socialisme), Amsterdam, Sijthoff
- * Kooy, G.A. (1964), Het 'echec' van een volkse beweging: nazificatie en denazificatie in Nederland 1931-1945, Assen, Koninklijke Van Gorcum
- * Larsen, K.S., Ommundsen, R., Veer, K.v.d., (2008), Being Human: Relationships and You (A Social Psychological Analysis); Amsterdam, Rozenbergh Publishers
- * Liempt, A. van (2009), De oorlog. Misstanden na 1945, in: Volkskrant (Het Vervolg), 12/12/2009
- * Matthée, Z. (2007), Voor Volk en Vaderland (Vrouwen in de NSB 1931-1948), Amsterdam, Balans
- * Meershoek, G. (2007) in: Geschiedenis van Amsterdam 1900-2000 (2007)
- * Merton, R.K. (1967), Social theory and social structure, 1949, 1957, New York, The Free Press
- * Mussert, A. (2005), Nagelaten Bekentenissen, Verantwoording en celbrieven van de NSB-leider, bezorgd en ingeleid door Gerard Groeneveld, Nijmegen, VanTilt
- * Nolte, E. (1987) Der Europäische Bürgerkrieg 1917-1945
- * Ommundsen, R: zie Larsen, K.S.
- * Paxton, R.O. (2004), The anatomy of fascism, London, Allen Lane
- * Schelsky, H. (1957), Ist die Dauerreflektion institutionalisierbar? - Zum Thema einer modernen Religionssoziologie, in: Zeitschrift für Evangelische Ethik
- * Sijes, B. De Februaristaking. 25-26 februari 1941, (1954, Amsterdam 1978)
- * Vaart Smit, H.W. van der (1949), Kamptoestanden 1944-'45-'48, Haarlem
- * Veer, K van der. zie: Larsen, K.S., Ommundsen, R., Veer, K.v.d., (2008), Being Human: Relationships and You (A Social Psychological Analysis); Amsterdam, Rozenbergh Publishers
- * Veld, N.K.C.A. in 't. (inleiding en redactie) De SS en Nederland. Documenten uit de SS-Archieven 1935-1945, 's Gravenhage, 1976

*Wikipedia

* Vorst-Thijssen, T., en N. de Boer (1993), Daar praat je niet over. Kinderen van foute ouders en de hulpverlening, Utrecht, NIZW